

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА

КЛОЧКОВА Тетяна Іванівна

УДК 378.4.014.543:005.334](410)(043.3)

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ РИЗИКІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ
ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Суми – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Сбруєва Аліна Анатоліївна,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
проректор з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Хриков Євген Миколайович,
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри державної служби,
адміністрування та управління;

кандидат педагогічних наук, доцент
Кучай Тетяна Петрівна,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
доцент кафедри соціальної педагогіки,
дошкільної та початкової освіти.

Захист відбудеться 15 липня 2015 року о 14 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.053.01 у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка за адресою: 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87, ауд. 218.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (40002, м. Суми, вул. Роменська, 87).

Автореферат розіслано 15 червня 2015 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Г. Козлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Інтеграція України до європейського освітнього співтовариства та забезпечення конкурентоспроможності національної вищої освіти вимагають постійного її вдосконалення, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження нових педагогічних технологій, модернізації змісту освіти, розвитку державно-громадської моделі управління, раціональних і ефективних підходів до організації наукової діяльності. Всі ці процеси стають ефективним механізмом розвитку освітньої системи, але, як і будь-які інновації, створюють високий ступінь ризику, тому питання управління ризиками набуває останніми роками дедалі більшої актуальності. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки визначено ключові ризики, які ускладнюють реалізацію цілей і завдань модернізації вітчизняної вищої освіти. Важливим кроком в актуалізації проблеми управління ризиками у вищій освіті стало прийняття Закону України «Про вищу освіту» (2014), у якому сформульовано якісно нові вимоги до діяльності ВНЗ та системи вищої освіти в цілому.

Менеджмент ризиків в освіті – це достатньо новий напрям у дослідженнях проблем управління закладами вищої освіти в Україні. Саме в складних і непередбачуваних умовах функціонування вітчизняної вищої освіти управління ризиками дає можливість прогнозувати та попереджати негативні явища, а отже, досягати цілей довгострокових програм розвитку ВНЗ. У контексті нашого дослідження становить інтерес досвід управління ризиками в університетах Великої Британії, що значною мірою зумовлює стабільний прогрес вишів цієї країни на міжнародних ринках освітніх послуг, підтверджений провідними позиціями у міжнародних рейтингах університетів. З'ясування тенденцій розвитку менеджменту ризиків в університетах Великої Британії пов'язано із необхідністю *розв'язання низки суперечностей* у розвитку вітчизняної системи вищої освіти, зокрема таких:

- між об'єктивною потребою українського суспільства у європейській інтеграції вітчизняної системи вищої освіти в умовах радикальних політичних і економічних викликів та недостатнім рівнем готовності системи вищої освіти до перетворювальної діяльності;
- між активним процесом модернізації системи вітчизняної вищої освіти, зумовленим поглибленням глобалізаційних впливів, розвитком економіки знань та фактичним рівнем менеджменту ризиків, що виникають у зв'язку з такими процесами у діяльності вищих навчальних закладів;
- між наявністю позитивного досвіду британських університетів в управлінні ризиками та відсутністю вітчизняних порівняльно-педагогічних досліджень у цій сфері, що були б корисними у процесі вітчизняних реформ.

Наукова проблема, що стала предметом вивчення, знаходиться в рамках предметних полів таких галузей сучасної науки, як порівняльна педагогіка, педагогіка вищої школи, філософія освіти, соціологія освіти, економіка освіти,

управління освітою, що передбачає багатоаспектний характер аналізу стану її розробленості.

Проблеми реформування вищої освіти Великої Британії та європейського регіону в цілому стали темою досліджень таких вітчизняних та зарубіжних компаративістів, як Н. Авшенюк, Б. Вульфсон, А. Джон, Г. Келлер, М. Коган, С. Корсак, В. Кремень, С. Клепко, В. Мелінсон, Г. Ніколаї, О. Огієнко, Л. Пуховська, А. Сбруєва та ін. Значний інтерес для нашого дослідження становлять погляди міжнародно визнаних дослідників з питань глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти – Ф. Альтбаха, Х. Біркенса, М. К ван дер Венде, К. Кемпбелла, Дж. Найт, П. Скотта та ін.

Філософський та соціологічний виміри аналізу суспільства ризику стали предметом дослідження таких науковців, як У. Бек, Е. Гідденс, Н. Луман, М. Дуглас, А. Вілдавскі, П. Словік, С. Ліхтенштейн, М. Фуко, Дж. Донзелот, Р. Кастель, П. О'Меллі, М. Дін. та ін.; *проблеми економіки вищої освіти* знайшов відображення у працях А. Альгіна, І. Балабанова, В. Вітлінського, В. Гранатурова, А. Старостіної, В. Кравченко та ін.; тенденції розвитку управління вищою школою в сучасних умовах, зокрема розвитку стратегічного менеджменту вищої освіти, розкрито у наукових розвідках Д. Ф. Вестерхайджена, Д. Йорнеле, О. Козлової, Ф. Кройцера, Д. Коулмана, В. Лугового, В. Маслова, В. Панасюка, Дж. Рея, Ю. Тайхлера, П. Уільямса, Л. Харві, Є. Хрикова, П. Якобссона та ін.

Аналіз численних досліджень показує, що на сучасному етапі у вітчизняній педагогічній науці відсутні фундаментальні дослідження менеджменту ризиків у вищій освіті, досить суперечливим є тлумачення поняття ризику та його класифікації, а також визначення методів оцінки ризиків; спостерігається відсутність чіткого розуміння взаємозв'язку між різними видами ризиків в освіті. Отже, актуальність і соціальна значущість аналізованої проблеми, її недостатня розробленість в українській педагогічній науці, а також необхідність розв'язання окреслених суперечностей зумовили вибір теми дисертації: **«Тенденції розвитку менеджменту ризиків в університетах Великої Британії»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною комплексного дослідження кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка «Інноваційні підходи до управління якістю освіти» (реєстраційний номер 0113U004660). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (протокол № 5 від 24 грудня 2012 р.) та узгоджено Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 2 від 26 лютого 2013 р.).

Мета дослідження: з'ясувати теоретичні засади й тенденції розвитку менеджменту ризиків в університетах Великої Британії та визначити перспективи використання прогресивних ідей британського досвіду менеджменту ризиків у вищій школі України.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

1. Окреслити теоретичні засади менеджменту ризиків у вищій освіті Великої Британії.
2. Виявити чинники розвитку та тенденції реформування вищої освіти Великої Британії у досліджуваний період (кінець XX – початок XXI століття).
3. Простежити генезу нормативного забезпечення менеджменту ризиків у вищій освіті Великої Британії та виокремити періоди розвитку досліджуваного процесу.
4. Схарактеризувати змістові та процесуальні засади розвитку менеджменту ризиків в університетах Великої Британії.
5. Визначити перспективи використання прогресивних ідей британського досвіду менеджменту ризиків у вищій школі України.

Об'єктом дослідження є розвиток вищої освіти Великої Британії в кінці XX – на початку XXI століття.

Предметом дослідження є тенденції розвитку теоретичних, нормативних, змістових та процесуальних засад менеджменту ризиків в університетах Великої Британії у досліджуваний період.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від 80-х рр. XX ст. до 10-х рр. XXI ст. Визначення *нижньої хронологічної межі* (80-ті рр. XX ст.) зумовлене початком реформування вищої освіти Великої Британії у контексті процесів глобалізації і європейської інтеграції, модернізацією системи управління вищою освітою, на засадах «нового менеджеризму». *Верхня хронологічна межа* визначається прийняттям документу «Меморандум щодо надання гарантій та звітності між Радою з фінансування вищої освіти Англії та вишами» (2014 р.), який знаменував надання гарантій того, що ризик-менеджмент успішно запроваджено у системі вищої освіти Великої Британії.

Територіальні межі дослідження охоплюють Велику Британію, а саме Англію, оскільки практика запровадження менеджменту ризиків в університетах відбулася найбільшою мірою згідно з постановами Ради з фінансування вищої освіти Англії (Higher Education Funding Council for England – HEFCE) на цій території Об'єднаного Королівства.

Методологічну основу дослідження становлять загальні положення й закони наукового пізнання, філософські положення про єдність теорії та практики, діалектичні принципи взаємозв'язку і взаємообумовленості явищ у суспільстві, науковості, історизму, об'єктивності і системності.

В основу конкретної методології дослідження покладено такі підходи: системний, що був застосований для окреслення взаємозв'язків та взаємодії структурних компонентів ризик-менеджменту як складного та багатовимірного феномену; компаративний, на основі якого було сформульовано рекомендації щодо використання елементів позитивного досвіду британських університетів у контексті досліджуваної проблеми в Україні.

Методи дослідження. Для реалізації мети дослідження та поставлених завдань використано систему взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих методів: *теоретичних*, зокрема *загальнонаукових* – аналіз, синтез, порівняння

та узагальнення, що дали змогу з'ясувати особливості розвитку теоретичних підходів, покладених в основу розвитку досліджуваного феномену, та проаналізувати законодавчі та нормативні документи, праці вітчизняних та зарубіжних науковців; *конкретнонаукових – метод термінологічного аналізу*, що було використано при визначенні базових понять дослідження; *хронологічний метод*, що дав змогу виокремити періоди розвитку менеджменту ризиків у системі вищої освіти Великої Британії; *метод структурно-логічного аналізу*, що уможливив окреслення нормативних засад досліджуваного феномену; *методи системно-структурного та системно-функціонального аналізу* документів HEFCE, а також узагальнюючого дослідження (*meta-study*) практики ризик-менеджменту британських університетів, здійсненого аудиторською агенцією PricewaterhouseCoopers, з метою характеристики змістових та процесуальних засад менеджменту ризиків у британських університетах; *методів наукової екстраполяції та компаративного аналізу*, що уможливили окреслення перспектив використання прогресивних ідей досвіду британських університетів у процесі подальшого розвитку менеджменту ризиків у системі вищої освіти України; *емпіричних методів* – аналіз документації, бесіди та Е-листування з європейськими науковцями – фахівцями у досліджуваній сфері.

Джерельну базу дослідження становлять:

- офіційні документи освітніх реформ Великої Британії: закони «Про подальшу та вищу освіту» (1992 р.), «Про навчання і вищу освіту» (1998 р.), «Про вищу освіту» (2004 р.), «Про вищу освіту» (2006 р.) та ін.; доповіді та рішення парламентських комісій з питань освітньої політики (Доповідь Комітету Роббінса, Доповідь Комітету Дірінга, Доповідь Керівного комітету щодо підвищення ефективності досліджень в університетах та ін.); звіти та вказівки урядових комісій, Інспекторату Її Величності, циркулярні листи HEFCE, видання британського уряду, в яких викладено проекти реформ вищої освіти та рекомендації щодо їх реалізації;
- монографічні дослідження та наукові статті британських науковців, присвячені питанням менеджменту ризиків в університетах Великої Британії ((Дж. Броудбент (J. Broadbent), К. Бутройд (K. Boothroyd), М. Пауер (M. Power), К. Рабан (C. Raban), Л. Тернер (L. Turner), К. Салін (K. Sahlin), І. Саммерс (E. Summers), К. Соін (K. Soin), Б. Хаттер (B. Hutter), К. Хубер (C. Huber), М. Хубер (M. Huber), Т. Шейтт (T. Scheytt) та ін.);
- матеріали вітчизняних та зарубіжних науково-педагогічних періодичних видань («Порівняльно-педагогічні студії», «British Journal of Educational Studies», «Comparative Education Review», «Educational Management and Administration», «Oxford Review of Education» та ін.);
- фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, бібліотеки наукових центрів представництва Британської Ради (The British Council), дослідницькі матеріали британських університетських наукових центрів у галузі вищої освіти (Centre for Higher Education Studies, Higher Education Policy Institute та ін.);

- Інтернет-сайти урядових структур Великої Британії: Департаменту вищої освіти (Department of Higher Education), Інспекторату Її Величності (Her Majesty's Inspectorate), Ради з фінансування вищої освіти Англії (English Education Funding Council); університетів Великої Британії: Абериствит (Aberystwyth University), Бат (University of Bath), Дарем (Durham University), Дербі (University of Derby), Ексетер (University of Exeter), Імперський коледж Лондона (Imperial College), Кембридж (Cambridge University), Кіль (Keele University), Лестер (University of Leicester), Лідс (University of Leeds), Лондонська школа економіки (London School of Economics), Лондонський університет імені королеви Марії (Queen Mary University of London), Ноттінгем (University of Nottingham), Оксфорд (Oxford University), Портсмут (Portsmouth University), Сент-Ендрюс (University of St. Andrews), Сурпей (University of Surrey), Університетський коледж Лондона (University College London), Чічестер (University of Chichester), Шеффілд (University of Sheffield).

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що в українській педагогічній науці *вперше* цілісно з'ясовано теоретичні засади та тенденції розвитку менеджменту ризиків в університетах Великої Британії, а саме: окреслено провідні підходи до концептуалізації ризику в рамках соціальних наук у другій половині ХХ ст.; схарактеризовано особливості стратегічної моделі управління університетами, складовою якої є менеджмент ризиків; виявлено суспільно-політичні, суспільно-економічні й культурні чинники розвитку та тенденції реформування вищої освіти Великої Британії у досліджуваній період; простежено генезу нормативного забезпечення менеджменту ризиків у вищій освіті Великої Британії та виокремлено періоди розвитку досліджуваного феномену: 1) підготовчо-роз'яснювальний (1999 – 2000 рр.); 2) початковий (2000 – 2002 рр.); 3) унормувальний (2002 – 2004 рр.); 4) професіоналізації та застосування системного підходу (2005 – 2010 рр.); 5) гарантування ефективного впровадження (2011 – 2014 рр.); схарактеризовано змістові та процесуальні засади розвитку менеджменту ризиків в університетах Великої Британії; визначено тенденції розвитку менеджменту ризику у контексті розгляду його нормативних, змістових та процесуальних засад; визначено можливості застосування прогресивних ідей британського досвіду менеджменту ризиків у вищій школі України на національному та інституційному рівнях;

конкретизовано понятійно-термінологічний апарат дослідження: «менеджмент», «освітній менеджмент», «менеджмент ризиків», «ризик», «ризик-апетит», «профіль ризиків», «власник ризику»;

подальшого розвитку набуло визначення чинників та з'ясування тенденцій розвитку вищої освіти Великої Британії у досліджуваній період (кінець ХХ – початок ХХІ століття).

До наукового обігу введено маловідомі й раніше невідомі англомовні джерела, офіційні документи та факти, що стосуються особливостей запровадження менеджменту ризиків в університетах Великої Британії.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що схарактеризовані автором змістові та процесуальні засади менеджменту ризиків в університетах Великої Британії, рекомендації щодо застосування позитивного досвіду британських вишів у досліджуваній сфері можуть використовуватися для теоретичного обґрунтування та практичної розробки сучасної стратегії розвитку менеджменту ризиків у вищій освіті України, у попередженні ризиків, у розробці методичних рекомендацій та навчальних посібників з управління навчальними закладами. Матеріали дослідження, а також його джерельна база, будуть корисними у подальших наукових пошуках з порівняльної педагогіки, історії педагогіки, менеджменту освіти.

Результати дослідження впроваджено: у навчальний процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка про впровадження № 669/01 від 06.03.2015 р.); Київського національного лінгвістичного університету (довідка про впровадження № 111/03 від 7.02.2015 р.), Житомирського державного університету імені І. Франка (довідка про впровадження №1/81 від 17.02.2015 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження обговорено на 8 наукових та науково-практичних конференціях, семінарах, зокрема: *міжнародних конференціях* – «Наука і освіта у глобалізованому світі: традиції, сьогодення, перспективи» (Умань, 2013 р.), «Міжнародне співробітництво в умовах глобалізації» (Ялта, 2013 р.), «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін» (Суми, 2014 р.), «Сучасна іншомовна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи» (Умань, 2014 р.), «Теоретичні та методичні засади особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (Вінниця, 2014 р.), «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2014 р.), «Педагогіка і психологія в епоху глобалізації» (Будапешт, 2014 р.); *всеукраїнських конференціях*: «Творча спадщина А.С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти ХХІ століття» (Суми, 2013 р.); *всеукраїнських науково-практичних семінарах*: «Педагогічна компаративістика – 2013: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст» (Київ, 2013 р.), «Педагогічна компаративістика – 2014: якісний вимір освіти зарубіжжя та український контекст» (Київ, 2014 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації відображено в 16 одноосібних наукових працях, з них: 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в закордонному виданні (Угорщина), 2 статті у інших наукових виданнях, 8 – у матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 352 найменування, з них 284 англійською мовою, 15 таблиць і 13 рисунків та 6 додатків на 18 сторінках. Повний обсяг тексту дисертації – 251 сторінок. Основний зміст викладено на 192 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, показано ступінь його наукового розроблення, зв'язок із науковими програмами та планами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методологічну й теоретичну основу дослідження; вказано хронологічні межі, схарактеризовано джерельну базу, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; відображено їхню апробацію і впровадження в практику; зазначено кількість публікацій автора з теми дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «**Теоретичні засади менеджменту ризиків у вищій освіті Великої Британії**» – охарактеризовано понятійно-термінологічний апарат дослідження; здійснено аналіз провідних концепцій менеджменту ризиків у зарубіжній теорії освіти; виявлено чинники розвитку та тенденції реформування вищої освіти Великої Британії у досліджуваній період.

На основі застосування методу термінологічного аналізу охарактеризовано широке коло понять, що визначають сутнісну основу дослідження, основоположними з яких є такі: «менеджмент», «освітній менеджмент», «менеджмент ризиків», «ризик», «ризик-апетит», «профіль ризиків», «власник ризику». Аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових розвідок дозволив дати визначення ключового поняття дослідження – менеджмент ризиків у вищій школі – як процесу виявлення факторів ризику, що становлять небезпеку для успішної реалізації місії навчального закладу, на основі процедури їх ідентифікації, аналізу, визначення і реалізації заходів зниження ймовірності прояву й наслідків ризиків та моніторингу його ефективності.

Результатом структурно-логічного аналізу широкого кола вітчизняних і зарубіжних наукових розвідок з досліджуваної проблеми стало виділення таких підходів до концептуалізації ризику в рамках соціальних наук у другій половині ХХ століття: 1) культурологічний – М. Дуглас та А. Вілдавскі; 2) психометричний – П. Словік, С. Ліхтенштейн, Б. Фішхофат та ін.; 3) «підпорядкованості владі» – М. Фуко, Дж. Донзелот, Р. Кастель, П. О'Меллі, М. Дін та ін. 4) соціологічний – У. Бек, Е. Гідденс, Н. Луман та ін. Виявлено, що у рамках різних підходів існують суттєво відмінні сприйняття ризику.

На основі узагальнення та систематизації досліджень у галузі управління вищою освітою здійснено аналіз концепції стратегічного менеджменту вищої школи та окреслено переваги переходу від класичної моделі управління, що відбувся у системі вищої освіти Великої Британії у досліджуваній період, до стратегічної, а саме: розроблення місії університету; визначення стратегій подолання бар'єрів та труднощів, з якими стикається університет; підвищення готовності діяти в попереджувальному режимі й компетентно визначати перспективи інституційного розвитку; підвищення готовності до управління змінами, до оптимізації шляхів прийняття стратегічних рішень, до забезпечення раціонального розподілу ресурсів; професіоналізація адміністративних кадрів університету.

Застосування методу хронологічного аналізу уможливило окреслення чинників та тенденцій розвитку вищої освіти Великої Британії у досліджуваній період на основі використання трирівневої моделі змін, згідно з якою економічна політика країни, організаційна структура вищого навчального закладу та суб'єктивне ставлення професорсько-викладацького складу університету є невід'ємними та взаємопов'язаними компонентами процесу запровадження інновацій у систему вищої освіти та її реформування. Визначено, що провідними суспільно-політичними, суспільно-економічними та культурними чинниками, які визначають тенденції реформування системи вищої освіти Великої Британії в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., є такі: 1) глобалізація економічного та політичного життя країни, побудована на засадах неоліберальної ідеології; 2) розвиток суспільства та економіки знань, у яких вища освіта перетворюється на продуктивну силу, а місія вишів включає виробництво знань у наукових дослідженнях, їх засвоєння й поширення в процесі освітньої діяльності та використання в інноваційних процесах; 3) інтеграція та інтернаціоналізація культурного й освітнього життя європейського регіону. Означені суспільно-політичні, суспільно-економічні та культурні чинники зумовили такі тенденції розвитку вищої освіти Великої Британії у досліджуваній період: 1) комерціалізація діяльності вишів; 2) зменшення обсягів державного фінансування вищої освіти; 3) загострення конкурентної боротьби між університетами за якісних студентів, викладачів та фінансування дослідних програм; 4) перебудова управління вишами на засадах нового менеджменту, зокрема запровадження стратегічного менеджменту та ризик-менеджменту в управління університетами; 5) активізація державної політики стимулювання діяльності університетів щодо трансферу знань і технологій в інноваційне виробництво; 6) створення системи оцінювання якості та ефективності (розроблення Рамки оцінювання якості наукового результату (REF) та заснування Агенції із забезпечення якості навчання QAA); 7) масовізація вищої освіти; 8) диверсифікація типів університетів; 9) інтернаціоналізація всіх аспектів діяльності вишів.

Отже, окреслення теоретичних засад, виявлення чинників та тенденцій розвитку вищої освіти Великої Британії у досліджуваній період дозволяє констатувати зростання рівня ризиків, пов'язаних із неоліберальними освітніми реформами, перетворенням вищої освіти на продуктивну силу в умовах побудови суспільства знань, загостренням конкурентної боротьби між вишами на глобальному та регіональному ринках освітніх послуг. Відбувається осмислення сутності ризиків у широкому колі суспільних наук, у тому числі у теорії вищої освіти.

У другому розділі – **«Становлення та розвиток менеджменту ризиків у вищій освіті Великої Британії»** – простежено генезу нормативного забезпечення менеджменту ризиків у вищій освіті Великої Британії та виокремлено періоди розвитку досліджуваного процесу, схарактеризовано змістові та процесуальні засади розвитку менеджменту ризиків в університетах Великої Британії.

Використання методу структурно-логічного аналізу документів уряду Великої Британії, зокрема Департаменту вищої освіти, Ради з фінансування вищої освіти Англії (HEFCE), а також Інспекторату Її Величності, дозволило схарактеризувати генезу нормативних засад менеджменту ризиків в університетах Великої Британії та виокремити на цій основі періоди розвитку досліджуваного процесу, а саме: 1) підготовчо-роз'яснювальний (1999 – 2000 рр.) – розроблення урядом нормативних документів, у яких викладено основні принципи управління ризиками в державних установах, надано практичні рекомендації щодо впровадження менеджменту ризиків на загальнодержавному рівні; 2) початковий (2000 – 2002 рр.) – розроблення HEFCE рекомендацій щодо запровадження ризик-менеджменту у ВНЗ; залучення до нового аспекту управлінської діяльності ректорів, проректорів та інших працівників вищої адміністративної ланки, керівників наукових проектів; оцінка поодиноких ризиків; вимога дотримання технічних рекомендацій HEFCE щодо впровадження ефективної системи ризик-менеджменту; 3) унормування менеджменту ризиків як обов'язкової складової управління університетом (2002 – 2004 рр.) – поширення ризик-менеджменту на усі аспекти діяльності ВНЗ, передусім на сферу фінансового менеджменту; 4) професіоналізації ризик-менеджменту та застосування системного підходу (2005–2010 рр.) – залучення фахівців PricewaterhouseCoopers (PwC) – професійної аудиторської компанії – до розроблення практичного керівництва з менеджменту ризиків в університетах; делегування повноважень щодо менеджменту ризиків представникам усіх управлінських структур вишу, перехід від дотримання технічних вимог HEFCE до користування перевагами та отримання вигод від упровадження ефективної системи ризик-менеджменту; 5) гарантування ефективного впровадження ризик-менеджменту (2011 – 2014 рр.) – надання HEFCE гарантій уряду щодо успішного функціонування системи ризик-менеджменту в університетах.

Застосування методу системно-структурного аналізу змістових аспектів розвитку менеджменту ризиків на двох рівнях: загальнодержавному (ініціативи HEFCE) та на рівні університету (ініціативи вишів), дозволило з'ясувати, що на загальнодержавному рівні HEFCE було розроблено орієнтовний реєстр, що включав вісім груп ризиків (репутаційні, у роботі зі студентами, кадрові, майнові та інфраструктурні, фінансові, комерційні, організаційні, інформаційні та IT-ризиків). Радою з фінансування вищої освіти Англії було визначено супутні фактори, що спричинюють ризики; дії, спрямовані на зменшення наслідків впливу ризиків; механізми раннього попередження ризиків; розроблено комплексну трирівневу модель ризиків, у якій основні ризики пов'язані зі стратегічними цілями вишу; розроблено профіль ключових зон, до складу яких входять стратегічні ризики, що мають найбільш істотний вплив на функціонування системи вищої освіти Великої Британії в цілому.

Системно-функціональний аналіз документів групи провідних британських університетів та університетських коледжів (Кембридж, Оксфорд, Бат, Дарем, Сент-Ендрюс, Суррей, Університетський коледж Лондона,

Імперський коледж, Лондонська школа економіки, Лондонський університет імені королеви Марії), а також відповідної кількості «середнячків» (Абериствіт, Дербі, Кіль, Чічестер, Портсмут, Шеффілд, Лестер, Ноттінгем, Ексетер, Лідс), дозволив констатувати, що ідентифіковані ризики означених університетів відображено та задокументовано у двох типах реєстрів – корпоративному, або стратегічному (Corporate Risk Register), та локальному (Local Risk Register). Корпоративний реєстр налічує, як правило, від 10 до 20 пріоритетних ризиків; до його складу входять фінансовий, нормативний та репутаційний ризики, а також ризики, пов'язані з науковими дослідженнями, навчанням, викладанням та кадровим забезпеченням. З'ясовано, що ризики стратегічного реєстру університету ранжуються відповідно до стратегічного плану його розвитку і пов'язані з реалізацією вишем основних стратегічних цілей. Локальний реєстр містить ризики, що виникають у процесі поточної діяльності факультету, кафедри та інших структурних підрозділів університету.

Порівняльний аналіз реєстрів ризиків британських вишів свідчить про актуалізацію нового типу ризику – нормативно-правової відповідності, що пов'язаний з невиконанням вимог контролюючих державних структур (передусім HEFCE) та інших зацікавлених сторін. Університети вважають його ризиком з високим пріоритетом, що зумовлено тим, що HEFCE є основним джерелом державного фінансування британських вишів, що розподіляє державні кошти між ними за підсумками RAE (REF). Аналіз документації університетів Великої Британії дає підставу стверджувати, що спільним для всіх вишів у контексті скорочення обсягу державного фінансування та глобальної економічної кризи є наявність фінансового ризику.

З'ясовано, що відбувається поширення ризик-менеджменту на всі аспекти управління вищим навчальним закладом (фінансовий, кадровий, виробничий менеджмент тощо), поступове вдосконалення змісту досліджуваної діяльності, пов'язане як із набуттям практичного досвіду, так і професіоналізацією менеджерських кадрів, що набувають освіти та здійснюють професійний розвиток за спеціальними академічними програмами.

Застосування методів системно-структурного та системно-функціонального аналізу уможливило характеристику процесуальних аспектів розвитку менеджменту ризиків у британських університетах. Виокремлено основні етапи здійснення ризик-менеджменту в британських вишах: 1) *ідентифікація ризиків* – визначення рівня ризик-апетиту у відповідності зі стратегією розвитку університету (формальне визначення кількості та типів ризику, які є прийнятними або допустимими в процесі реалізації стратегічних цілей вишу), визначення всіх можливих ризиків, що можуть здійснювати вплив на успішне функціонування університету, а також документальне оформлення характеристик таких ризиків та ранжування за ступенем їх пріоритету; 2) *здійснення аналізу ідентифікованих ризиків*, підсумовування та оцінки ймовірності їх виникнення та потенційного впливу на різні напрями діяльності університету, зокрема на забезпечення стабільного функціонування вишу, людські та фінансові ресурси, навколишнє середовище, імідж та репутацію,

адміністративно-правові й політичні відносини тощо; виявлення відмінності між невід'ємним ризиком (властивим університету) і залишковим ризиком (що несе загрозу діяльності університету після здійснення всіх доцільних заходів управління таким ризиком) у процесі оцінювання ризиків; визначення власників ризиків та здійснення розподілу обов'язків щодо управління ризиками між учасниками цього процесу; 3) *визначення заходів зниження ймовірності прояву та наслідків* ризиків – прийняття рішення щодо найбільш прийнятних для університету методів реагування на ризики, враховуючи наявність відповідних ресурсів; уникнення ризику або відмова від ризику (припинення діяльності або зміна цілей університету); передача ризику (передача відповідальності за ризики третій стороні); прийняття ризику (у разі неминучих ризиків); обробка ризику (зниження небезпеки до прийняттого рівня), контроль ризику (моніторинг діяльності, спрямований на виявлення негативних змін), страхування ризику (придбання страхового полісу); 4) *моніторинг ризиків* – оцінка ефективності процесу ризик-менеджменту, відстеження впливу ідентифікованих ризиків, здійснення контролю залишкових ризиків та ідентифікація нових.

Структурно-логічний аналіз наукових джерел, присвячених застосуванню ризик-орієнтовного підходу до управління університетами Великої Британії, дозволив визначити принципи організації процесу ризик-менеджменту, а саме: *динамічність* (процес ризик-менеджменту пов'язаний із безперервним характером прийняття рішень, що стосуються управління ризиками); *багаторівневість* (забезпечення оптимальної ієрархічної структури прийняття рішень дозволяє адекватно розподіляти повноваження і відповідальність); *співмірність* або *пропорційність* (управління ризиками інтегровано в процес планування та прийняття рішень); *про-активність* (плани управління ризиками розглядаються паралельно з розвитком 3- або 5-річного стратегічного плану); *прозорість* (управління ризиками проводиться відкритим способом, коли всі учасники освітнього процесу обізнані з ризиками, що загрожують функціонуванню вишу). Виявлено, що ефективне управління ризиками сприяє підвищенню репутації та іміджу університету, забезпеченню фінансової стійкості, ефективності процесу планування, розробки та прийняття управлінських рішень, розвитку організаційної системи управління, підвищенню ефективності наукової, освітньої й інноваційної діяльності університету.

Таким чином, протягом досліджуваного періоду відбулось унормування ризик-менеджменту як аспекту управлінської діяльності у закладах вищої освіти Великої Британії, було здійснено інтеграцію ризик-менеджменту до компетенцій університетських адміністраторів усіх рівнів, узгоджено цикл управління ризиками з усталеним циклом управління вишем.

У третьому розділі – «**Перспективи використання британського досвіду менеджменту ризиків в університетах України**» – охарактеризовано ризики у діяльності вищих навчальних закладів України та визначено можливості

застосування прогресивних ідей британського досвіду менеджменту ризиків у вищій школі України на національному та інституційному рівнях.

На основі використання таких теоретичних методів, як аналіз, порівняння та узагальнення наукових джерел, законодавчої бази вищої освіти України, охарактеризовано ризики в діяльності української вищої школи. Зокрема, розглянуто ризики, що можуть загрожувати виконанню основних завдань реалізації стратегії розвитку вищої школи. Класифіковано ризики діяльності університету з виокремленням таких: макрорівневі, що виникають у макросередовищі й несуть пряму загрозу суспільству, державі, системі вищої освіти; мезорівневі, що загрожують діяльності певного вищого навчального закладу; мікрорівневі, що несуть загрозу окремим суб'єктам діяльності вишу – викладачам, студентам, адміністраторам, науковцям, допоміжному персоналу тощо.

Здійснено порівняльний аналіз ризиків макро, мезо та мікро рівнів, що загрожують ефективному функціонуванню британських та вітчизняних університетів в умовах глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти, розвитку суспільства та економіки знань. З'ясовано, що до числа спільних належать, передусім, фінансові та рекрутингові ризики.

Виявлено відмінності у розвитку ризик-орієнтованого підходу до управління українськими та британськими вишами. Показано, що на відміну від Великої Британії (Англії), в Україні відсутнє законодавче забезпечення процесу управління ризиками у системі вищої освіти на загальнодержавному рівні. Суттєві відмінності проявляються в процесуальному аспекті розвитку менеджменту ризиків в управлінні університетами двох країн: інтеграція процедур ризик-менеджменту зі стратегічним плануванням, належний рівень фінансово-економічного, матеріально-технічного, інформаційно-комунікативного забезпечення управління ризиками у Великій Британії та нерозвинена інфраструктура, недостатнє ресурсне забезпечення ризик-менеджменту в Україні.

Компаративний аналіз британського та українського досвіду менеджменту ризиків у закладах вищої освіти дозволив визначити можливості використання прогресивних ідей досвіду британських університетів в Україні на національному та інституційному рівнях. Важливими кроками у розбудові ризик-менеджменту в українській вищій освіті вважаємо такі:

на національному рівні вважаємо необхідним розроблення нормативно-правового забезпечення управління ризиками, зокрема включення розділу, що унормовує цільові, змістові та процесуальні складові менеджменту ризиків, до Закону «Про вищу освіту»; прийняття національного Стандарту управління ризиками; здійснення науково-методичного супроводу запровадження нормативів, що регламентують практику ризик-менеджменту в системі вищої освіти з урахуванням позитивного досвіду HEFCE та кращих британських університетів у цій сфері; розробку та запровадження в університетах академічних програм з підготовки та професійного розвитку фахівців у галузі менеджменту ризиків в освіті;

на інституційному рівні важливими вважаємо такі кроки: розробка

стратегії управління ризиками університету у відповідності до його місії, конкретизація методики виявлення та аналізу ризиків вишу, організація ведення обліку ризиків університету за минулі роки, визначення допустимого рівня ризиків (ризик-апетиту), системний моніторинг процесу та результату менеджменту ризиків на всіх рівнях управління університетом, підготовка звітності про результати управління ризиками, а також відповідальних за введення реєстру основних ризиків та періодичності його оновлення. Доцільним, на нашу думку, у побудові профілів ризиків українських вишів є використання їх класифікації, запропонованої британськими фахівцями, що включає такі зони: репутаційні, у роботі зі студентами, кадрові, майнові та інфраструктурні, фінансові, комерційні, організаційні, інформаційні та ІТ-ризиків.

У цілому вважаємо, що в умовах глобалізації, побудови економіки знань та європейської інтеграції існує дуже високий рівень подібності у визначенні змістових та процесуальних аспектів менеджменту ризиків у вищій освіті, що уможливує використання позитивного досвіду британських університетів в Україні.

З'ясування теоретичних засад та тенденцій розвитку менеджменту ризиків в університетах Великої Британії дає підстави для формулювання **висновків** дослідження.

1. Окреслено теоретичні засади менеджменту ризиків у вищій освіті. Узагальнюючий концепт розглядуваної проблеми – «*менеджмент ризиків у вищій школі*», конкретизується через такі поняття, як менеджмент, освітній менеджмент, ризик, ризик-апетит, реєстр ризиків, профіль ризиків, власник ризику. Менеджмент ризиків у вищій школі визначено у дослідженні як процес урахування факторів ризику, що становлять небезпеку для успішної реалізації місії навчального закладу, на основі процедури їх ідентифікації, аналізу, визначення заходів зниження ймовірності прояву й наслідків ризиків та моніторингу ефективності.

Охарактеризовано особливості стратегічної моделі управління, перехід до якої відбувся у системі вищої освіти Великої Британії у досліджуваній період у контексті запровадження ідей нового менеджеризму. З'ясовано, що перевагами стратегічної моделі управління вишем, складовою якої став менеджмент ризиків, є такі: конкретизація місії університету; визначення стратегій подолання бар'єрів та труднощів, з якими стикається університет; підвищення готовності діяти в попереджувальному режимі й компетентно визначати перспективи інституційного розвитку; підвищення готовності до управління змінами, до оптимізації шляхів прийняття стратегічних рішень, до забезпечення раціонального розподілу ресурсів; професіоналізація адміністративних кадрів університету.

2. Виявлено провідні суспільно-політичні, суспільно-економічні та культурні чинники впливу на реформування вищої освіти Великої Британії у досліджуваній період, а саме: 1) глобалізація економічного та політичного життя країни; 2) розвиток суспільства та економіки знань; 3) інтеграція та

інтернаціоналізація культурного й освітнього життя європейського регіону. Відповідно до окреслених чинників, з'ясовано тенденції розвитку вищої освіти Великої Британії у досліджуваний період: 1) комерціалізація діяльності вишів; 2) зменшення обсягів державного фінансування вищої освіти; 3) загострення конкурентної боротьби між університетами за якісних студентів, викладачів та фінансування дослідних програм; 4) перебудова управління вишами на засадах нового менеджеризму, зокрема запровадження стратегічного менеджменту та ризик-менеджменту в управління університетами; 5) активізація державної політики стимулювання діяльності університетів щодо трансферу знань і технологій в інноваційне виробництво; 6) створення системи оцінювання якості та ефективності (розроблення Рамки оцінювання якості наукового результату (REF) та заснування Агенції із забезпечення якості навчання QAA); 7) масовізація вищої освіти; 8) диверсифікація типів університетів; 9) інтернаціоналізація всіх аспектів діяльності вишів.

3. Характеристика генези нормативного забезпечення менеджменту ризиків у вищій освіті Великої Британії дозволила виокремити періоди розвитку досліджуваного феномену: 1) підготовчо-роз'яснювальний (1999 – 2000 рр.); 2) початковий (2000 – 2002 рр.); 3) унормування менеджменту ризиків як обов'язкової складової управління університетом (2002 – 2004 рр.); 4) професіоналізації ризик-менеджменту та застосування системного підходу до його реалізації (2005–2010 рр.); 5) гарантування ефективного впровадження ризик-менеджменту (2011 – 2014 рр.).

Тенденціями розвитку менеджменту ризиків на виокремлених нами етапах формування нормативної бази досліджуваного процесу визначено такі: 1) поширення менеджменту ризиків як управлінського підходу, характерного для сфери бізнесу, на державний сектор в цілому та сферу вищої освіти зокрема; 2) запровадження менеджменту ризиків у вишах на рекомендаційних засадах та залучення до нього вищих адміністративних кадрів; 3) перетворення менеджменту ризиків на обов'язкову складову управління університетом, перш за все у сферах фінансового менеджменту та управління науковими дослідженнями; 4) професіоналізація управління процесом запровадження менеджменту ризиків у вищій школі, делегування повноважень щодо ризик-менеджменту всім адміністративним ланкам університету, надання процесу ризик-менеджменту системного характеру; 5) завершення формування основоположних засад нормативної бази ризик-менеджменту у вищій освіті Великої Британії (Англії), подальша конкретизація процедур та повноважень на рівні кожного конкретного вишу.

4. Охарактеризовано змістові засади менеджменту ризиків у британських університетах, що визначені на загальнодержавному рівні (за документами HEFCE) та на рівні університету (за документами університетів). Показано, що на загальнодержавному рівні HEFCE було розроблено орієнтовний реєстр, до якого включено вісім груп ризиків; розроблено профіль ключових зон ризиків, до складу яких входять стратегічні ризики, що мають найбільш істотний вплив на функціонування системи вищої освіти Великої Британії в цілому.

Виявлено змістові особливості побудови стратегічних та локальних реєстрів ризиків британських університетів. Показано, що до стратегічних реєстрів університетів входять такі основні групи ризиків: фінансові, нормативні, репутаційні, а також ризики, пов'язані з науковими дослідженнями, освітньою діяльністю вишів та їх кадровим забезпеченням. З'ясовано, що ризики стратегічного реєстру вишу ранжуються відповідно до стратегічного плану закладу і пов'язані з реалізацією основних стратегічних цілей. Доведено, що більшість із ключових ризиків університету мають складову репутаційного ризику. Звернено увагу на появу порівняно нового ризику – нормативно-правової відповідності, значення якого посилюється із скороченням обсягу державного фінансування вишів, що зумовлено наслідками глобальної економічної кризи та неоліберальними ідеологічними пріоритетами британських урядів.

Аналіз змістових засад менеджменту ризиків в університетах Великої Британії дозволяє стверджувати, що тенденціями досліджуваного процесу є поступове його поширення на всі аспекти діяльності вишів та залучення до відповідної управлінської діяльності представників усіх адміністративних рівнів; структурування ризиків залежно від місії та стратегічних цілей ВНЗ; диверсифікація управлінської діяльності залежно від типу структурного підрозділу та обсягу відповідальності адміністративної особи.

Проаналізовано процесуальні засади розвитку менеджменту ризиків у британських університетах. Окреслено етапи, згідно з якими здійснюється процес менеджменту ризиків у вищій школі Великої Британії: ідентифікація ризиків, здійснення аналізу ідентифікованих ризиків, визначення заходів зниження ймовірності прояву та наслідків ризиків, моніторинг ризиків.

Визначено, що тенденціями розвитку процесуальних засад менеджменту ризиків у вищій школі Великої Британії є поступова конкретизація методик реалізації досліджуваного процесу, що відбувається в кожному університеті відповідно до наявних стратегічних цілей та ресурсних можливостей; неперервна диверсифікація та оновлення методів менеджменту ризиків у відповідності зі змінами їх змісту; професіоналізація діяльності ризик-менеджерів, пов'язана як зі зростанням практичного досвіду діяльності, так і з отриманням фахової освіти та професійного розвитку.

5. Визначено можливості застосування прогресивних ідей британського досвіду менеджменту ризиків у вищій школі України на національному та інституційному рівнях. Найбільш значимими елементами британського досвіду визначено такі:

на національному рівні вважаємо необхідним розроблення нормативно-правового забезпечення управління ризиками; прийняття національного Стандарту управління ризиками; організацію системи науково-методичного супроводу запровадження нормативів, що регламентують практику ризик-менеджменту в системі вищої освіти; розробку та запровадження в університетах академічних програм з підготовки та професійного розвитку фахівців у галузі менеджменту ризиків в освіті;

на інституційному рівні необхідним є створення ресурсної (нормативної, кадрової, методичної тощо) бази для запровадження нового виду управлінської діяльності. Доцільним, на нашу думку, у побудові профілів ризиків українських вишів є використання класифікації ризиків, запропонованої британськими фахівцями, яка включає такі зони ризиків: репутаційні, у роботі зі студентами, кадрові, майнові та інфраструктурні, фінансові, комерційні, організаційні, інформаційні та ІТ-ризиків.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми. На подальше вивчення заслуговує узагальнення перспективного досвіду управління академічними ризиками інших розвинених країн, чий університети посідають першість у міжнародних рейтингах, передусім США.

Основні наукові результати висвітлено в таких працях автора:

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Ключкова Т.І. Проблема суспільства ризику як чинника впливу на трансформацію менеджменту вищої освіти у працях зарубіжних учених / Т.І. Ключкова // Порівняльна професійна педагогіка. – К.– Хмельницький : ХНУ, 2013. – Випуск 1. – С. 119 – 127.
2. Ключкова Т.І. Менеджмент ризиків у системі вищої освіти Великої Британії: аналіз соціально-економічного та політичного контексту / Т.І. Ключкова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Ялта, 2013. – Випуск 41. Частина II. – С. 113–118.
3. Ключкова Т.І. Управління академічними ризиками в університетах Великої Британії / Т.І. Ключкова // Проблеми освіти. – Київ, 2014. – Випуск 79.– С. 218 – 223.
4. Ключкова Т.І. Менеджмент ризиків у вищій освіті: характеристика понятійно-термінологічного апарату / Т.І. Ключкова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, № 10 (44). – Суми, 2014. – С. 30 – 38.
5. Ключкова Т.І. Ризик-менеджмент: теорія і практика української вищої школи / Т.І. Ключкова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, № 1(45) – Суми, 2015. – С. 415 – 423.

*Статті у наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку,
за яким підготовлено дисертацію:*

6. Ключкова Т.І. Інновації в управленні британськими університетами: менеджмент академічних ризиків / Т.І. Ключкова // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, № 35. – Budapest, 2014. – С. 37 – 41.

Опубліковані праці,

які додатково відображають наукові результати дисертації

7. Ключкова Т.І. Сутність менеджменту ризиків у діяльності університетів / Т.І. Ключкова // Наукові пошуки: збірник наукових праць молодих учених. – Суми: Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2012. – С. 24 – 30.
8. Ключкова Т.І. Змістова характеристика ризиків діяльності університетів Великої Британії / Т.І. Ключкова // Матеріали II Міжнародної конференції

«Міжнародне співробітництво в умовах глобалізації». Частина I. м. Алушта, 19-22 вересня 2013. – С. 178 – 183.

9. Ключкова Т.І. Відмовитися від ризику – означає відмовитися від творчості / Т.І. Ключкова // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Творча спадщина А.С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти XXI століття». Суми, 11–12 березня 2013 р. – С. 3 – 5.

10. Ключкова Т.І. Менеджмент ризиків як предмет порівняльно-педагогічного дослідження / Т.І. Ключкова // Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару «Педагогічна компаративістика – 2013: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст». Київ, 10 червня 2013 р. – С. 142 – 143.

11. Ключкова Т.І. Менеджмент ризиків в університетах Великої Британії: аналіз законодавчо-нормативної бази / Т.І. Ключкова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Наука і освіта у глобалізованому світі: традиції, сьогодення, перспективи». Умань, 17–18 жовтня 2013 р. – С. 72 – 75.

12. Ключкова Т.І. Ризики діяльності університетів Великої Британії: характеристика процесів попередження та подолання/ Т.І. Ключкова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін». Суми, 4–5 березня 2014 р. – С. 150 – 154.

13. Ключкова Т.І. Консолідований репутаційний ризик: аналіз досвіду діяльності британських університетів / Т.І. Ключкова // Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару «Педагогічна компаративістика – 2014: якісний вимір освіти зарубіжжя та український контекст». Київ, 5 червня 2014 р. – С. 143 – 144.

14. Ключкова Т.І. Характеристика ризиків у діяльності вищих навчальних закладів України / Т.І. Ключкова // Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Сучасна іншомовна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи». м. Умань, 16 жовтня 2014 р. – С. 120 – 124.

15. Ключкова Т.І. Загальнонаукові витоки концепції ризиків в управлінні вищою освітою/ Т.І. Ключкова // Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Теоретичні та методичні засади особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя». м. Вінниця, 26–27 листопада 2014 р. – С. 74 – 77.

16. Ключкова Т.І. Передумови впровадження ризик-орієнтованого підходу до управління університетським сектором // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка». м. Суми, 3 грудня 2014 р. – С. 161 – 164.

АНОТАЦІЯ

Ключкова Т. І. Тенденції розвитку менеджменту ризиків в університетах Великої Британії. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка МОН України, Суми, 2015.

У дисертації з'ясовано теоретичні засади та тенденції розвитку менеджменту ризиків в університетах Великої Британії та визначено перспективи застосування позитивного британського досвіду менеджменту ризиків у вищій школі України.

З'ясовано провідні підходи до концептуалізації ризику в рамках соціальних наук у другій половині ХХ ст.; окреслено особливості стратегічної моделі управління вишами, складовою якої є менеджмент ризиків.

Виявлено чинники розвитку та тенденції реформування вищої освіти Великої Британії у досліджуваній період (кінець ХХ – початок ХХІ століття).

На основі аналізу нормативного забезпечення менеджменту ризиків у вищій освіті Великої Британії виокремлено періоди розвитку досліджуваного процесу. Схарактеризовано змістові та процесуальні засади розвитку менеджменту ризиків в університетах Великої Британії.

Визначено перспективи застосування позитивного британського досвіду менеджменту ризиків у вищій школі України.

Ключові слова: тенденції, розвиток, менеджмент, ризик, ризик-апетит, профіль ризиків, власник ризику, менеджмент ризиків у вищій школі, університети Великої Британії, теоретичні засади, нормативні засади, змістові засади, процесуальні засади.

АННОТАЦІЯ

Клочкова Т. И. Тенденции развития менеджмента рисков в университетах Великобритании. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - общая педагогика, история педагогики. - Сумской государственной педагогической университет имени А. С. Макаренко МОН Украины, Сумы, 2015.

В диссертации определены теоретические основы и тенденции развития менеджмента рисков в университетах Великобритании, перспективы применения положительного британского опыта менеджмента рисков в высшей школе Украины.

Выяснены основные подходы к концептуализации риска в рамках социальных наук во второй половине ХХ века; очерчены особенности стратегической модели управления вузами, составляющей которой является менеджмент рисков.

Выявлены факторы развития и тенденции реформирования высшего образования Великобритании в исследуемый период (конец ХХ – начало ХХІ века).

На основе анализа нормативного обеспечения менеджмента рисков в высшем образовании Великобритании выделены периоды развития исследуемого процесса.

Охарактеризованы содержательные и процессуальные основы развития менеджмента рисков в университетах Великобритании. Определены

перспективы применения положительного британского опыта менеджмента рисков в высшей школе Украины.

Ключевые слова: тенденции, развитие, менеджмент, риск, риск-аппетит, профиль рисков, собственник риска, менеджмент рисков в высшей школе, университеты Великобритании, теоретические основы, нормативные основы, содержательные основы, процессуальные основы.

Klochko T. I. Trends in the Development of Risk Management in UK Universities. – On the Right of Manuscript.

Thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Science in Specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. – Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko. – Sumy, 2015.

Dissertation is a comprehensive comparative study of risk management in UK universities. The trends in the risk management development in UK universities are elucidated, and the possibility of using the best practice of UK universities under the issue being studied in Ukraine is identified.

The theoretical framework for the study of risk management in higher education is outlined. The leading approaches to the conceptualization of risk in the social sciences in the second half of XX century are analyzed; the features of strategic model of university governance, part of which is risk management, are defined. The socio-political, socio-economic and cultural factors, and tendencies of the development of UK higher education during the study period (the end of XX century – the beginning of XXI century) are identified. It has been revealed that the increase in the number of risks is associated with the neoliberal educational reforms, the transformation of higher education into a productive force in terms of building a knowledge society, the increasing competition between universities in the global and regional markets of educational services.

The analysis of regulatory support for the development of risk management in UK higher education enables to define the five periods of the investigated process, namely: 1) preparatory-expository (1999 – 2000) – development of regulatory documents on the implementation of risk management at the national level; 2) primary (2000 – 2002) – development of HEFCE's recommendations to initiate a risk management approach in higher education; 3) standardization of risk management as a compulsory part of corporate management (2002 – 2004) – dissemination of risk management on all aspects of activity, risk management is tightly linked to financial management; 4) professionalization of risk management and application of the systems approach (2005 – 2010) – the involvement of PricewaterhouseCoopers (PwC), a professional auditing company, in the development of practical guidance on risk management in universities; 5) ensuring of the effective implementation of risk management (2011 – 2014) – HEFCE's guarantees regarding the successful functioning of the system of risk management in universities.

The analysis of the substantive aspects of risk management is made at two levels: the national level (HEFCE's initiatives) and the university level. At the national level, HEFCE's prompt list of academic risks (reputation, research, learning and

teaching, knowledge transfer, strategic partnership, human resources, estate and infrastructure, financial issues) accompanied by ‘contributing factors’, ‘mitigating actions’ and ‘early warning mechanisms’ as relevant features of risk management are investigated. A comprehensive three-tier risk model, in which the main risks are associated with the strategic goals of university, is presented; a profile of the key risk areas, which include strategic risks having the most significant impact on the functioning of the higher education system in the UK as a whole, is developed. The study has revealed that risk management points towards a complex intertwined system of organizational and regulatory structures that determine the risks to be taken.

At the university level, it has been investigated that risks are outlined in Corporate and Local Risk Registers. The Corporate Risk Register contains, as a rule, the most serious risks facing the university such as financial, regulatory and reputational risks, and risks associated with the scientific research, learning, teaching and staffing. It has been found that risks of strategic register are ranked according to the strategic plan and associated with the implementation of the university's key strategic objectives. The Local Register contains risks related to the operational activities of the faculty, department and other structural subdivisions of university.

Organizational aspects of implementing risk management processes in the UK universities are considered. The features allowed academic risk to be embedded into university governance are investigated. It has been revealed that the identification and management of risks are linked to the achievement of institutional objectives. The main stages of risk management process are distinguished: 1) identification of the risks that would prevent the achievement of objectives; assessing the university's risk appetite; 2) evaluating the significance of each risk; 3) identifying suitable responses to each risk; 4) risk monitoring and regular review.

The recommendations for the development of risk management in higher education in Ukraine at the national and institutional levels are formulated. At the national level, there is a need for regulatory support of risk management, taking account of the leading British documents governing the principles of risk management in higher education. At the institutional level, it is practically useful to develop methodological guidelines for the risk management implementation, to determine the acceptable level of risk (risk appetite) with key methods of risk management, to report on the results of risk management. It should be appropriate, in our opinion, to construct risk profiles of Ukrainian universities with the use of risk classification proposed by the British specialists.

Key words: trends, development, risk, risk appetite, risk profile, risk owner, risk management in higher education institutions, UK universities, theoretical framework, regulatory framework, substantive framework, procedural framework.

Підписано до друку 12. 06. 2015. Формат 60х90/16. Гарн. News Times.
Друк ризогр. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Надруковано в редакційно-видавничому відділі
СумДПУ імені А.С. Макаренка

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87